

- Hermeneutics: The Foundational Considerations.» *CrossRoads: A Journal of English Studies* 20 (1) (2018): 53–70.
13. Kupsch-Losereit, S. Übersetzen als Verhandlungs(spiel)raum und Sinngebungsprozess. In: L. Cercel & J. Stanley (Hrsg.) *Unterwegs zu einer hermeneutischen Übersetzungswissenschaft. Radegundis Stolze zu ihrem 60. Geburtstag*, 39-67 (Tübingen: Narr, 2012).
  14. Lancashire, I. Cognitive Stylistics and the Literary Imagination. *A companion to digital humanities*, Eds. S. Schreibman, R. S. Siemens, J. Unsworth (Malden, MA: Blackwell Publishing, 2004): 397–414.
  15. Lederer, M. *Translation, the Interpretive Model, translation of La traduction aujourd'hui*, trans. N. Larché (Manchester: St Jerome, 2003), 240.
  16. Leydesdorff, L., Peterson, M. A., & Ivanova, I. *Self-organization of meaning and the reflective communication of information. Social Science Information*, 56 (1) (2017): 4–27.
  17. Neubert, A., Shreve, G. *Translation as Text* (Kent: Kent State University Press, 1992), 184.
  18. Piecychna, B. *Is (Translational) Hermeneutics of any Use for the (Cognitive) Analysis of Translation Products? Crossroads: A Journal of English Studies* 11 (2015): 29-45.
  19. Ricoeur, P. *Interpretation Theory: Discourse and the Surplus of Meaning* (Texas: Texas Christian University Press, 1976).
  20. Ricoeur, P. The Model of the Text: Meaningful Action Considered as a Text. In: Mario J. Valdés (ed.). *A Ricoeur Reader: Reflection and Imagination* (Toronto: University Press, 1991): 144–167.
  21. Schleiermacher, F. *Hermeneutics and Criticism and other Writings* [German original 1838. Translated and edited by Andrew Bowie.] (Cambridge: Univ. Press. 1998).
  22. Seleskovitch, D. Interpretation, a Psychological Approach to Translation. In *Translation: Applications and Research*, ed. by R. Brislin (New York: Gardner Press, 1976): 92–116.
  23. Stanley, J. W. *Die gebrochene Tradition. Zur Genese der philosophischen Hermeneutik Hans Georg Gadamer* (Würzburg: Königshausen & Neumann, 2005).
  24. Stanley, J. W. Das Dilemma der Subjektivität in der Hermeneutik. In: Larisa Cercel & John Stanley (eds.): *Unterwegs zu einer hermeneutischen Übersetzungswissenschaft. Festschrift für Radegundis Stolze zu ihrem 60. Geburtstag* (Tübingen: Narr., 2012): 246-273.
  25. Stanley, J., O’Keeffe, Brian, Stolze Radegundis and Cercel, Larisa (eds.). *Philosophy and Practice in Translational Hermeneutics* (Bucharest: ZETA Books, 2018).
  26. Stolze, R. Phenomenology and Rhetoric in Hermeneutic Translation. *CrossRoads: A Journal of English Studies*. Issue 20 (1) (2018): 32–52.
  27. Stolze, R.; Stanley, J. W.; Cercel, L. (eds.). *Translational Hermeneutics. The First Symposium* (Bucharest: ZETA Books, 2015).
  28. Stolze, R. *The Translator’s Approach – Introduction to Translational Hermeneutics. Theory and Examples from Practice* (Berlin: Frank & Timme, 2011).
  29. Stolze, R. *Hermeneutische Übersetzungskompetenz. Grundlagen und Didaktik* (Berlin: Frank & Timme, 2015), 175.
  30. Tepe, P. Cognitive Hermeneutics: The Better Alternative. *Discourse Studies* 13 (5) (2011): 601–608.
  31. Trklja, A. The event semantics of conjuncts in ‘The Sun Also Rises’. *Journal of Literary Semantics* 50 (1) (2021): 61-82.

Стаття надійшла до редакції 27.05.2023 р.

Перевірено на плагіат 02.09.2023 р.

унікальність – 99.32%

<https://doi.org/10.17721/StudLing2023.22.87-98>

УДК 821.161.2

МЕТАФОРИЧНІ СПОЛУКИ З КОМПОНЕНТОМ *ВПАДАТИ* В УКРАЇНСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ ХХІ СТ.

Олена-Анна Олексіївна Гульцьо, hultso.olena@gmail.com

аспірант, асистент,

Національний університет «Львівська Політехніка»

Левченко Олена Петрівна, levchenko.olena@gmail.com

д. філол. н., професор

Національний університет «Львівська Політехніка»

Статтю присвячено дослідженню метафоричних сполук із компонентом *впадати/упадати/впасти/упасти* у/в + Х. Метафоричні сполуки з компонентом *впадати/упадати/впасти/упасти* у/в класифіковано за сферою-метою, визначено частоту вживання. Матеріалом дослідження послугувався створений на базі Генерального регіонально анотованого корпусу підкорпус українських художніх текстів ХХІ ст. Під час дослідження застосовано корпуснобазований метод; використано прийом структурно-семантичного моделювання; здійснено кількісно-якісний аналіз. Зроблено висновок про те, що одним із випадків категоризації афектів і станів є категоризація їх як вмістищ, зокрема концепти ЕМОЦІЙНА НАДМІРНІСТЬ, ЗБУДЖЕННЯ/ХВИЛЮВАННЯ, ЗАХВАТ. Досліджено такі концепти, як ГНІВ, ДЕПРЕСІЯ, ІСТЕРИКА, ПАНІКА, МАРАЗМ, БЕЗНАДІЯ. За кількісними показниками частотності з'ясовано, що найчастіше за структурно-семантичною моделлю СТРАХ – ЦЕ ГЛИБОКЕ ВМІСТИЩЕ вербалізується концепт БЕЗНАДІЯ. Спостережено індивідуально-авторські метафоризації концептів СТРАХ, СПОКІЙ, ІПОХОНДРІЯ, БОЖЕВІЛЛЯ, КАТАТОНІЯ, МАНІЯ, МАРЕННЯ, ПАРАНОЙЯ. З аналізу лінгвального матеріалу випливає, що не всім фразеологічним одиницям, які вміщено в лексикографічних джерелах, у підкорпусі властива висока частота. Якщо керуватися частотністю досліджуваних метафоричних сполук, можна стверджувати, що словники послідовно не фіксують нові одиниці. Кількісні дані про вживання таких сполук у текстах корпусу є цінною

© Гульцьо О.-А. О., hultso.olena@gmail.com, Левченко О. П., levchenko.olena@gmail.com

Метафоричні сполуки з компонентом *впадати* в українській художній прозі ХХІ ст. (Українською)

інформацією для лексикографічної практики.

Ключові слова: метафора, структурно-семантична модель, емоційна концептосфера, фразеологічні одиниці, сфера-джерело, сфера-мета, корпус текстів, автоматизована ідентифікація метафор.

METAPHORICAL COMPOUNDS WITH THE COMPONENT ‘TO FALL INTO’ IN UKRAINIAN FICTION OF THE 21st CENTURY

Olena-Anna O. Hultso, hultso.olen@gmail.com

Ph. D. student, assistant,

Lviv Polytechnic National University

Olena P. Levchenko, levchenko.olen@gmail.com

Dr. Sc. (Philology), Professor,

Lviv Polytechnic National University

The paper is devoted to the research of metaphorical compounds with the component “fall into” + X. The metaphorical expressions with the component “fall into” are classified according to the target sphere, and their frequency of use is determined. The research material consists of a subcorpus of Ukrainian fiction texts of the 21st century, created basing on the General Regionally Annotated Corpus of the Ukrainian language. The research methodology includes corpus-based methods, structural and semantic modelling, and quantitative/qualitative analysis. The research concludes that treating emotional concepts as containers is the way to categorize affects and emotional states. For example, REDUNDANCY, EXCITEMENT, and DELIGHT ARE CONTAINERS. Among the states, such emotional concepts as ANGER, DEPRESSION, HYSTERIA, PANIC, and INSANITY alongside with the concept HOPELESSNESS are also verbalised with the help of words denoting container. Based on quantitative frequency indicators, it was found out that the concept HOPELESSNESS is most frequently verbalized with the help of structural and semantic model FEAR – IS DEEP CONTAINER. The author also observed individual metaphorical verbalisations of the concepts FEAR, ANXIETY, HYPOCHONDRIA, MADNESS, CATATONIA, MANIA, DELUSION, and PARANOIA. It is concluded that not all of the phraseological units found in lexicographic sources have a high frequency in the subcorpus. Considering the frequency of the researched metaphorical compounds, it can be argued that dictionaries do not consistently record metaphorizations, including new ones. The quantitative data on the use of such compounds in the corpus texts provide valuable information for lexicographic practice.

Key words: *metaphor, structural and semantic model, emotional conceptual sphere, phraseological units, source domain, target domain, corpus of texts, automated identification*

of metaphors.

Вступ. Дослідженню та класифікації емоцій приділяють увагу в межах таких галузей, як психологія, філософія, соціологія, лінгвістика та нейронауки. Дослідники схиляються до думки, що термінологія опису емоцій у працях психологів не є до кінця усталеною та однозначною, а також підкреслюють невизначеність термінології, оскільки розмежовують поняття *почуття* – передусім у психології та лінгвістиці, а *стани* – у психології та соціології.

Аналізу концептуалізації емоцій приділяла увагу А. Вебжицька, вказуючи, що інтуїтивно ми поділяємо їх на дві категорії – ‘хороші’ та ‘погані’. Оскільки, послуговуючись теорією універсальних семантичних примітивів, можна окреслити межі емоційних концептів, прототипами яких слугують певні ситуації пов’язані з почуттями. Авторка припускає, що люди осмислюють емоційний досвід у термінах прототипних сценаріїв, і той факт, що концепти емоції, закодовані різними мовами, дуже добре піддаються моделюванню в термінах таких сценаріїв, підтверджує цю гіпотезу [Wierzbicka, 1992]. Натомість З. Ковещич зазначає, що опис та аналіз емоційних концептів методологічно треба доповнювати якісними та кількісними результатами. Стверджуючи, що в нашій свідомості ці концепти представлені як когнітивно-культурні моделі з фреймоподібною структурою та тілесною формою, він вважає, що вони за свою природою є метафоричні та метонімічні [Kövecses, 2014].

Значну увагу цьому питанню приділено польськими лінгвістами. Так, Я. Пузиніна дослідила слова, які використовуються для вираження загальних понять емоцій та настроїв у польській мові. Аналіз містить детальний лінгвістичний опис слів, як-от: *uczucie* ‘почуття’, *afekt* ‘афект’, *emocja* ‘емоція’, *odczucie* ‘враження’, *wuczucie* ‘інтуїція’, *przeczuć* ‘передчуття’ і *postawa* ‘ставлення’, сферу їхнього вживання, формальні властивості, лексичну та семантичну сполучуваність. Авторка використовує методологічне підґрунтя когнітивізму для аналізу концептуалізації емоцій та настроїв у польській мові та доходить висновку, що концептуалізація емоцій та станів відрізняється. Емоції вербалізовано за допомогою метафор підйому, переповнення, занурення, перетікання [Puzynina 2000]. У лінгвістичних працях [Nowakowska-Kempna 1986; Nowakowska-Kempna 1995] емоції класифіковано на почуття подієвого характеру, тобто афекти (напр., *złość*, ‘гнів’, *zaskoczenie* ‘здивування’), і почуття психічної диспозиції (напр., *niewesołe* ‘нещасний’, *pogodne* ‘веселий’). До останніх належать настрої (напр., *smutku* ‘сум’, *radości* ‘радість’) і почуття-ставлення (напр., *niechęć* ‘відраза’, *życzliwość* ‘доброта’, *przyjaźń* ‘дружба’),

fascynacja ‘захоплення’); всі вищезгадані групи інтерпретовано як схильність суб’єкта до афектів [Puzynina 2000, p. 9].

Натомість психологи поділяють “афекти” на нижчі (до них належать *gniew* ‘гнів’ і *tkliwość* ‘ніжність’) і вищі (наприклад, *przyjaźń* ‘дружба’, *wdzięczność* ‘вдячність’, *bezinteresowna miłość* ‘безкорислива любов’) [Puzynina 2000, p. 9]. Інша класифікація розрізняє на цій основі афекти короткої тривалості, настрої середньої тривалості та тривалі почуття [Szewczuk 1990, p. 488]. Серед емоцій психологи іноді виокремлюють пристрасті, що характеризуються високою інтенсивністю та напруженістю. Я. Рейковський уживає лише термін *емоція*, а в емоційних процесах розрізняє три компоненти: афективний, тобто стан задоволення або роздратування, зумовлений контактом із чинником, стимульний (різної сили) і змістовний, пов’язаний із оцінюванням того, куди спрямований чинник, що впливає на людину; це може стосуватися сфери потреб організму (нижчі почуття), потреб “Я”, а також сфери різних типів цінностей, які визнає суб’єкт, – тут йшлося б про вищі почуття [Reykowski 1992, p. 13-14]. На думку Я. Пузиніної, загалом існує п’ять основних типів визначень стану: 1) поведінковий характер, тобто ймовірність виникнення певної поведінки в стимульній ситуації; 2) мотив; 3) когнітивний характер (конститутивний компонент); 4) оцінний характер; 5) афективний характер (погляд, спрямований на розгляд позитивних чи негативних почуттів) [Puzynina 2000, p. 9].

У книзі “Метафори та емоції” З. Ковещич звертає увагу на те, що непрофесіонали класифікують емоції як пристрасті, тимчасом експерти поділяють їх на стани або дії [Kovescses 2003, p. 1]. Згаданий автор зазначає, що емоції зазвичай класифікують двома способами. Передусім у науковій літературі емоції розглядають як підгрупу станів, на відміну від подій, а нелінгвісти сприймають емоції як підгрупу пристрастей, протиставляючи їх діям. З огляду на це, виникає неоднозначність – чи є емоції підкатегорією станів, пристрастей, подій, дій, або їх поєднанням [Kovescses 2003, p. 51]. Поняття зміни розуміють як фізичний акт переміщення в певних межах або за ними. З. Ковещич наводить приклади таких уживань: *entering a state of bliss, falling in love, flying into a rage, entering a coma* [Kovescses 2003, p. 52-53]. В англійській мовній картині світу виокремлюють емоції як характеристики підвиду станів: *in trouble, in love, in rage, in depression*. Належить зауважити, що одними з перших на категоризацію емоцій як вмістищ звернули увагу Дж. Лакофф та М. Джонсон. Як зазначають автори, такі орієнтаційні метафоричні моделі, як RATIONAL IS UP, EMOTIONAL IS DOWN (*The discussion fell to the emotional*

level, but I raised it back up to the rational plane), HAPPY IS UP (You're in high spirits), SAD IS DOWN (I fell into a depression) не є довільними, а базуються на фізичному та культурному досвіді. Проте протилежності: верх-низ, всередині-зовні, спереду-ззаду, центральний-периферійний, можуть відрізнятися в різних лінгвокультурних середовищах [Lakoff and Johnson, 2003, p. 16].

Відповідно до теорії прототипів Е. Рош про рівні категоризації, *гнів* відповідає базовому рівню, тоді як *роздратування* – виступає як субкатегорія, а *емоція* як суперкатегорія. Проте З. Ковещич використовує когнітивну модель або багаторівневий сценарій, беручи до уваги емоційні підкатегорії: стани, події, дії та пристрасті. *Аспект стан* – зміна стану з емоційного на неемоційний, *аспект пристрасть* – вплив емоцій на індивіда, *аспект дії* – контроль емоції, *аспект подія* – реакція. Він пропонує таку структуру п'ятирівневого сценарію: причина → емоція → контроль → втрата контролю → поведінкова реакція [Kovacs 2003, p. 58-59].

В українській лінгвістиці наявна низка праць, присвячених, зокрема, дослідженню емоцій у когнітивному річизі [Лозова 2009], зіставному аналізу емоцій та їхніх вербальних репрезентацій в українській та американській лінгвокультурах [Мандер 2014], огляду класифікацій емоцій та емотивної лексики [Петренко 2018], концепту СТРАХ (виявленню його психолінгвістичних особливостей) [Михальчук та Онуфрієва, 2020], контрастивних складників фразеосемантичного поля “емоції людини” в українській та перській мовах [Охріменко 2011], фразеологічних одиниць з семантикою “емоції” в українській мові з використанням баз даних [Краснобаєва-Чорна та Лобасова, 2010] тощо.

СУМ-11 подає таку дефініцію слова *емоція*: “переживання людиною свого ставлення до дійсності, до особистого й навколишнього життя; душевне переживання, почуття людини” [СУМ-11 1971, 2:477]. Отже, емоція – це передусім біологічна властивість людини. Як уже було зазначено, науковці зверталися до різноманітних теорій і намагалися впорядкувати класифікацію емоцій та розрізнити поняття *почуття* та *емоції*. Належить зауважити, що поняття *почуття* й *емоції* не перебувають в родо-видових зв'язках. Вони відрізняються за тривалістю, постійністю та інтенсивністю вияву, за способами виникнення та універсальністю. *Почуття* можна співвідносити з переживаннями та потребами людини, а *емоції* – стимули, що спонукають до дії.

Мета цієї праці – дослідити метафоричні сполуки з компонентом “*впадати*” в українській художній прозі ХХІ ст. Для досягнення мети необхідно

виконати такі завдання: сформувати фактологічну базу дослідження; класифікувати метафоричні сполуки з компонентом *впадати/упадати/впасти/упасти* у/в + іменник за сферою-метою; виявити структурно-семантичні та статистичні особливості їхнього функціонування.

Матеріалом дослідження послугував підкорпус українських художніх текстів XXI ст. (88379125 токенів), створений на базі Генерального регіонально анотованого корпусу української мови [ГРАК].

Методологія дослідження. Під час дослідження застосовано корпуснобазований підхід для ідентифікації метафоричних сполук; прийом структурно-семантичного моделювання; статистичний аналіз. За допомогою SQL-запиту з підкорпусу вилучено 2450 контекстів із сполукою *впадати/упадати/впасти/упасти* у/в. У результаті ручного сортування виявлено 1688 метафоричних сполук.

Результати дослідження. З аналізу випливає, що за структурно-семантичною моделлю АФЕКТ/СТАН/ПОЧУТТЯ – ЦЕ ВМІСТИЩЕ вербалізуються (див. табл. 1): концепт ЕМОЦІЙНА НАДМІРНІСТЬ (як *впадати/впасти в крайнощі* [СУМ-11 1973. 4:322]; ... *сама себе тішила, а щоби навчала інших, підказувала, радила, аби всі, хто поряд з нею, збагачувалися душею, не опускали руки і не впадали в крайнощі* ... (Г. Ткаченко), ... *найгірше, що, аби вижити як особистість, доводиться впадати в крайнощі – містику чи раціоналізм* ... (Г. Пагутяк), ... *я впав у крайність, наче збожеволів* ... (Д. Корній)). Концепт ЗБУДЖЕННЯ/ХВИЛЮВАННЯ метафоризовано також за згаданою моделлю: ... *як побоювання справджувались, він впадав у сказ* ... (М. Володін), *Зоя впала в буйство* (Л. Денисенко), ... *я могла впасти в шал і покалічити себе* ... (С. Поваляєва), ... *то впадали в шаленство, що межувало з божевіллям* ... (В. Строкань), ... *впадаю в сум'яття від безглуздості власної поведінки* ... (І. Потаніна); концепт ЗАХВАТ: ... *чорт візьми, – впадав у екстаз довготелесий* ... (С. Процюк), *Вітас впав у захоплення* (Л. Дереш), ... *впадати в ейфорію від несподіваного успіху* (Брати Капранови), ... *впадав у ейфорію од високого мистецтва* (Б. Жолдак), *Пані Держислава впала в екзальтацію, властиву лише дуже відданим колекціонерам* ... (Л. Дереш), ... *впав у захват від ідеально влаштованого природою світу* ... (І. Роздобудько). Частотність метафоризацій за моделлю АФЕКТ – ЦЕ ВЕЛИКЕ ВМІСТИЩЕ представлено у табл. 1. Найчастотніше ця модель заповнюється компонентом *крайнощі* (0,000000113).

Таблиця 1. Частотність метафоризацій за моделлю АФЕКТ – ЦЕ ВЕЛИКЕ

ВМІСТИЦЕ

Афект	Відносна частота	Афект	Відносна частота
азарт	0,000000011	буйство	0,000000034
екстаз	0,000000068	шал	0,000000011
захоплення	0,000000011	шаленство	0,000000045
крайність	0,000000011	ейфорія	0,000000079
крайнощі	0,000000113	екзальтація	0,000000023
нестям нестяма	0,000000045	жах	0,000000023
нетяма	0,000000011	захват	0,000000011
помста	0,000000011	лють	0,000000011
каз	0,000000034	ревності	0,000000011
		спокуса	0,000000011

«Концептуалізація страху використовує внутрішню топологію. Страх викликає переміщення органа, який реагує на страх, усередині організму» [Левченко 2007, с. 194]. У підкорпусі натрапляємо на індивідуально-авторську метафоризацію страху, де серце як орган, який «відчуває» емоції, переміщується у інше глибоке вмістище: – *З Америки? – вся раптово збіліла Віруня і серце їй впало в прірву* (Ю. Бедзик). Натомість концепт ПАНІКА як сильний нетривалий страх категоризується як вмістище саме по собі: ... *впадає в паніку чи ейфорію ...* (С. Жадан), ... *він впадав у паніку від відчаю неминучої смерті ...* (Є. Положій).

Одиниці на позначення великих, глибоких вмістищ використовуються для метафоризації низки станів за структурно-семантичною моделлю СТАН – ГЛИБОКЕ/ВЕЛИКЕ ВМІСТИЩЕ. Спостережено індивідуально-авторську метафоризацію концепту СПОКІЙ: *Ми впали в прірву спокою. Ми пролежали мовчки хвилин із десять, аж поки наше важке дихання не стало нагадувати розмірене коливання хвиль океану* (І. Зарудко). Традиційно спокій категоризується як дискретний об'єкт, який можна *давати* (дай мені спокій), а також можна *перебувати у спокої*. У наведеному контексті компонент *прірва* уявляє глибину стану. Компонент *прірва* також експлікує категоризацію СМЕРТІ, ХАОСУ як глибоких вмістищ: ... *упав у прірву смерті ...* (О. Бердник), ... *впасти у прірву цілковитого хаосу та розпустити* (М. Crusher). Аналогічна метафорична модель властива для вербалізації концепту ГНІВ (*впадати/впасти в гнів* [СУМ-11 1970, 1:747]; ... *тут же впадати в гнів, а ще через хвилину заливатися сльозами ...* (Г. Гордасевич), ... *коли ж упадав у гнів, білів, як полотно ...* (Р. Федорів)). Найчастотніше за цією моделлю вербалізується концепт ГНІВ. Частотність метафоризацій за моделлю СТАН –

ЦЕ ВЕЛИКЕ ВМІСТИЩЕ представлено у табл. 2.

Таблиця 2. Частотність метафоризації за моделлю СТАН – ЦЕ ВЕЛИКЕ ВМІСТИЩЕ

Концепт	Вербалізатор	Відносна частота
СТРАХ	прірва	0,000000011
ГНІВ	гнів	0,000000057
СПОКІЙ	прірва	0,000000011

Такий психічний стан, як ДЕПРЕСІЯ, метафоризовано за допомогою кореферентів *даун*, *депресняк*, *депресуха*: ...твое право тимчасово **впасти в даун** ... (М. Іванцова), ... вони **впадали в депресняк** уже за місяць ... (Л. Дашвар), ... виростають психами, **впадають в депресуху** ... (О. Думанська), ... **здеґрадувати від бездіяльності, впасти в депресію** ... (Г. Тарасюк).

Наявна метафоризація концепту ІСТЕРИКА за досліджуваною моделлю (**впадати /впасти в істеріку** [СУМ-11 1970, 1:747]; ... **впадає в істеріку** – *дику і страшну* (О. Ульяненко), ... **часто впадала в істерію** і ставала *несамовитою* (В. Даниленко). Нечастотно за моделлю СТАН – ЦЕ ВМІСТИЩЕ вербалізуються концепти ПОХОНДРІЯ, БОЖЕВІЛЛЯ, КАТАТОНІЯ, МАНІЯ, МАРАЗМ, МАРЕННЯ, ПАРАНОЙЯ. Лексикографічні джерела фіксують фразеологізм **впадати/впасти в непам'ять** [Білоноженко 2003, с. 125], який стосується ментальної сфери: ... **впав у непам'ять**, але *зостався живий* ... (П. Загребельний), ... **впадає в непам'ять** як *людина із звапнілим мозком* (Р. Іваничук).

Досліджувана структурно-семантична модель властива для вербалізації концепту БЕЗНАДІЯ (фразеологічна одиниця **впадати/впасти в розпуку** “піддаватися безнадії, відчаю” [СУМ-11 1977, 8:781]; ... *в певні дні вона впадала в апатію* чи *ізолювалась від світу* (М. Молоко), ... *ненадовго впав у безвихідь* ... (Н. Одала), ... *українська інтелігенція, не впадали у безнадію, працюючи жертвовною вибудовували майбутню державність..* (І. Корсак), ... **впадав у байдужість**, *віддаючи себе цьому створеному навкруг нього хаосу* ... (Н. Смик), ... **впадають у розпуку**, *усі переймаються тривожними чутками* ... (О. Ветров)). Концепт БЕЗНАДІЯ також фразеологізується одиницею **впадати/впасти у відчай** “піддаватися почуттю сильного душевного болю, безвихідності, безнадійності” [СУМ-11 1970, 1:659]) (... *дівчина так упала у відчай* від звістки про заміжжя ... (Я. Дегтяренко), ... *не давала впасти у відчай* у найгіршій скруті ... (М. Андрусак), *Тимофій впадав у відчай*, але *потім знову опановував себе* (Я. Дегтяренко)). Аналогічна метафорична модель властива для вербалізації концепту ГНІВ (**впадати/впасти в гнів** [СУМ-11

1970, 1:747]; ... тут же **впадати в гнів**, а ще через хвилину заливатися сльозами ... (Г. Гордасевич), ... коли ж **упадав у гнів**, білів, як полотно ... (Р. Федорів)) (див. табл. 3). Висока частотність властива вербалізаторам *даун* та *депресія*, а також – *відчай*.

Таблиця 3. Частотність метафоризацій психічних та ментальних станів за моделлю СТАН – ЦЕ ВМІСТИЩЕ

Психічний стан	Відносна частота	Ментальний стан	Відносна частота
даун депресія	0,000000747	апатія	0,00000009
депресняк			
депресуха			
божевілля	0,000000011	розпач	0,00000074
іпохондрія	0,000000011	безвихідь	0,00000001
істерика	0,000000441	безнадія	0,00000001
істерія	0,000000011	зневіра	0,00000006
кататонія	0,000000011	байдужість	0,00000001
манія	0,000000011	розпука	0,00000001
маразм	0,000000170	відчай	0,00000207
марення	0,000000011		
непам'ять	0,000000079		
паніка	0,000000396		
паранойя	0,000000011		

А. Пайдзінська, досліджуючи сполучуваність дієслова *wpadać*, висновує, що в польській мові з цим дієсловом не сполучаються іменники, які називають почуття на кшталт: *odrazu* ‘відраза’, *zazdrości* ‘зздрість’, *współczucia* ‘співчуття’, *wstydu* ‘сором’ (крім *zakłopotania* ‘збентеження’), *skruchy* ‘каяття’, *przykrości* ‘роздратування’, *ulgi* ‘полегшення’, *przyjemności* ‘задоволення’, *strachu* ‘страх’ (крім *paniki* ‘паніки’), *ciekawości* ‘цікавість’, *nadziei* ‘надія’, *rozczarowania* ‘розчарування’, *nudy* ‘нудьга’ і *rezygnacji* ‘покірність’, а також всі назви емоційних почуттів-ставлень крім *podziwiu* ‘захоплення’, *apatii* ‘апатія’ і *depresji* ‘депресія’ [Pajdzińska, 1999, с. 85]. Важливою є заувага А. Пайдзінської про те, що синтаксична конструкція з дієсловами *wpadać* ‘впасти’ і *poradać* ‘падати’ містить імпліцитну інформацію про те, що з людиною діється щось незалежне від неї, хоча підмет вказує на особу [Pajdzińska, 1999, с. 86]. Отже, спостерігаємо міжмовну асиметрію сполучуваності конструкції *впадати в*.

Висновки та перспективи дослідження. З аналізу вербалізацій за структурною моделлю *впадати/упадати/впасти/упасти* у/в + X випливає, що такі вербалізації властиві афектам, оскільки здебільшого афекти категоризуються як вмістища (0,00000063), зокрема концепти ЕМОЦІЙНА

НАДМІРНІСТЬ (0,00000021), ЗБУДЖЕННЯ/ХВИЛЮВАННЯ (0,00000021), ЗАХВАТ (0,00000020). Аналогічно категоризується низка станів, тому можливе використання структурної моделі *впадати/упадати/впасти/упасти* у/в + X (0,00000499), зокрема концепти: ПАНІКА (0,000000396), СТРАХ (0,000000011), БЕЗНАДІЯ (0,000000300), ГНІВ (0,000000057), СПОКІЙ (0,000000011), ДЕПРЕСІЯ (0,000000747), ІСТЕРИКА (0,000000453), ПОХОНДРІЯ, БОЖЕВІЛЛЯ, КАТАТОНІЯ, МАНІЯ, МАРЕННЯ, ПАРАНОЙЯ (0,000000011), МАРАЗМ (0,000000170).

Найчастотніше за досліджуваною моделлю метафоризується концепт БЕЗНАДІЯ. Трапляються індивідуально-авторські вербалізації концептів СТРАХ, СПОКІЙ, ПОХОНДРІЯ, БОЖЕВІЛЛЯ, КАТАТОНІЯ, МАНІЯ, МАРЕННЯ, ПАРАНОЙЯ. Спостережено, що не всім фразеологічним одиницям, представленим у лексикографічних джерелах, властива висока частота у підкорпусі. Якщо керуватися результатами частотності досліджуваних метафоричних сполук, можна стверджувати, що словники послідовно не фіксують метафоричні вислови, зокрема нові. Кількісні дані про вживання таких сполук у текстах корпусу є цінною інформацією для лексикографічної практики. Оскільки цим дослідженням охоплено лише концептосферу емоцій, належить дослідити вербалізацію таких концептосфер, як СОЦІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ (напр. концепт БІДНІСТЬ); МОРАЛЬНО-ЕТИЧНА ОЦІНКА (напр. концепт ГРІХ); ФІЗІОЛОГІЧНИЙ СТАН (напр. концепт СОН) за моделлю *впадати/упадати/впасти/упасти* у/в + іменник.

Література:

1. Білоноженко, В. та ін., *Словник фразеологізмів української мови*, відп. ред. В. О. Винник (Київ: Наук. думка, 2003): 786.
2. ГРАК: М. Шведова, Р. фон Вальденфельс, С. Яригін, А. Рисін, В. Старко, Т. Ніколаєнkota ін. (2017-2021), *Генеральний регіонально анотований корпус української мови* (Київ, Львів, Єна), uasogrus.org.
3. Краснобаєва-Чорна, Ж., Лобасова, В. “Фразеосемантичне поле "емоції людини" в сучасній українській мові: база даних”, *Мовознавчий вісник* 10 (2010): 39-43, http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mv_2010_10_10.
4. Левченко, О. П., “Символи у фразеологічних системах української та російської мов: лінгвокультурологічний аспект.” (Дис. д-ра філол. наук, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, 2007).
5. Лозова, О. “Емоції як об’єкт вивчення у когнітивній лінгвістиці.” *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки* 81(3) (2009): 329-334, [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2009_81\(3\)_81](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2009_81(3)_81).

6. Мандер, С. “Емоції та їх вербальна репрезентація в українській та американській лінгвокультурах.” *Мовні і концептуальні картини світу* 50(2) (2014): 42-48, [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2014_50\(2\)_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2014_50(2)_8)
7. Михальчук, Н., Онуфрієва, Л. “Психолінгвістичні особливості репрезентації емоцій за допомогою концепту «страх».” *Проблеми сучасної психології* 48 (2020): 206-27, <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2020-48.206-227>
8. Охріменко, М. “Склад фразеосемантичного поля "емоції людини" (на матеріалі сучасних перської та української мов).” *Вісник Львівського університету. Серія філологічна* 54 (2011): 130-137, http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_fil_2011_54_17
9. Петренко, Є. “До проблеми вербалізації емоцій.” *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія* 37 (2018): 81-84.
10. *Словник української мови в 11-ти томах* (Київ: Наукова думка, 1970–1980): т. I–XI.
11. Kövecses, Z. *Metaphor and emotion: Language, culture, and body in human feeling* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 223.
12. Kövecses, Zoltán. "Conceptualizing emotions. A revised cognitive linguistic perspective" *Poznan Studies in Contemporary Linguistics* 50, no. 1 (2014): 15-28, <https://doi.org/10.1515/psicl-2014-0002>.
13. Lakoff, G., Johnson, M. *Metaphors we live by* (Chicago: The University of Chicago Press, 2003), 276.
14. Pajdzińska, A., “Jak mówimy o uczuciach? Poprzez analizę frazeologizmów do językowego obrazu świata.” *Językowy obraz świata, Lublin: Wydawnictwo UMCS*, (1999): 83–101.
15. Puzynina, J. “Uczucia a Postawy We Współczesnym Języku Polskim”, *Język a Kultura* 14 (2229) (2000): 9–24.
16. Reykowski, J. *Procesy Emocjonalne Motywacja Osobowość* (Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, 1992), 200.
17. Szewczuk, W. *Psychologia* (Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1990), 814.
18. Wierzbicka, Anna. “Defining emotion concepts.” *Cognitive Science* 16 (4) (1992): 539-581, [https://doi.org/10.1016/0364-0213\(92\)90031-0](https://doi.org/10.1016/0364-0213(92)90031-0)

References:

1. Bilozhenko, V. ta in. *Slovnyk frazeologizmiv ukrai'ns'koi' mowy*, vidp. red. V. O. Vynnyk (Kyiv: Nauk. dumka, 2003): 786.
2. GRAK: M. Shvedova, R. fon Val'denfel's, S. Jarygin, A. Rysin, V. Starko, T. Nikolajenkota in. (2017-2021). *General'nyj regional'no anotovanyj korpus ukrai'ns'koi' mowy* [General regionally annotated corpus of the Ukrainian language (GRAC)] (Kyiv, L'viv, Jena), uacorporus.org (Data zvernennja: 03.03.2023).
3. Krasnobajeva-Chorna, Zh., Lobasova, V. “Frazеosemantychnе pole "emocii" ljudyny" v suchasnij ukrai'ns'kij movi: baza danyh [The phraseological field of "human emotions" in the modern Ukrainian language: a database].” *Movoznavchij visnyk* 10 (2010): 39-43, http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mv_2010_10_10.